

LIETUVA – NEPRIKLAUSOMA RESPUBLIKA

Nuo XIII iki XVIII a. Lietuvos valstybės (LDK) raida – tai ordino puolimai, Lenkijos valstybės susidarymas, o po 1569 m. Liublino unijos su Lenkija ir vėlesnis bajorų viešpatavimo laikotarpis. Karai su Švedija ir Maskvos DK baigėsi radikalėmis, bet pavėluotomis reformomis ir trimis abiejų tautų respublikos padalijimais, kuriuos įvykdė jėga trys reakcingos monarchijos. Etninė Lietuva, jos didesnioji dalis pagal III 1795 m. padalijimą teko Rusijos imperijai. Lietuvos valstybė nustojo egzistavusi.

XIX a. istorija yra Lietuvos, okupuoto krašto, ir pavergtos tautos istorija. Iš Lietuvos liko tik kelios Rusijos gubernijos, nors Lietuvos Statutas panaikintas tik 1840 m. Vietoj Lietuvos atsiranda "Severo Zapadnyj kraj".

Abu sukilimai prieš carizmą ir 1831, ir 1863 m. baigėsi serija skaudžiausių represijų – caro administracijos aktais uždrausta spauda ir švietimas lotynišku–lietuvišku raidynu, lietuvių kalba mokyklose, knygas ir laikraščius teko spausdinti Rytų Prūsijoje, kur gyveno apie 200 000 vakarinių lietuvių ar Amerikoje, o knygnešiai, gaudomi žandarų ir tremiami į Sibirą, juos slaptai gabeno per sieną į Lietuvą.

Nauja ekonominė sankloda, lietuvių sąjūdis pradėjo formuoti modernišką lietuvių visuomenę, daugiausia iš valstiečių ir smulkiųjų bajorų.

1883 "Aušra" ir 1886 "Varpas" sutelkė visą gaivalingą tautinę lietuvių šviesuomenę, kuri netrukus išsisklaidė į tris pagrindinius politinius poliūs. Dar 1896 m. atsiradusi LSDP savo programoje jau kėlė savarankiškos Lietuvos respublikos, sufederuotos su Lenkija ir kitais kraštais idėją. Lietuvių nacionalinis išsivadavimo judėjimas, apimdamas visą Lietuvą, pradėjo kelti ir valstybės klausimą.

1904 m. caras buvo priverstas panaikinti lietuvių spaudos draudimą. Didysis lietuvių Vilniaus seimas 1905 m. suformulavo labai konkretų politinį reikalavimą – Lietuva turi būti autonominė Rusijos imperijos dalis, laisvai plėtoti savo ekonomiką, kalbą, švietimą, kultūrą.

Engiamų tautų politinį aktyvumą sustiprino I pasaulinis karas. Jo pradžioje lietuvių politinės grupės pasisakė dar už autonomiją Rusijos sudėtyje, bet kaizerinei Vokietijai 1915 m. okupavus Lietuvą, Vilniaus lietuvių politinis centras suvokė galimybę atsikratyti Rusijos imperijos. Prasideda ir priešinimasis germanizacijai, rekvizicijoms. Viltis atkurti valstybinį vienetą stiprino politiniai įvykiai – pažadai atkurti Lenkijos valstybę, Vasario revoliucija Rusijoje, po Spalio ginkluoto perversmo 1917 m. lapkričio 15 d. paskelbta Rusijos tautų teisių deklaracija, pavergtų tautų apsisprendimo teisės pripažinimas, V. Vilsono "14 punktų", paskelbti 1918 m. sausio 8 d. ir turėję taip pat didžiulį poveikį Lietuvai.

Lietuvių politiniai veikėjai karo metu atsisako Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės tradicijos, idėjos apie uniją su Lenkija ir formuluoja tikslą sukurti nepriklausomą Lietuvos valstybę lietuvių etnografinėse ribose.

Tuo tarpu Vokietija manė sukurti pasienyje sau priklausomus valstybinius vienetus, todėl 1917 metų viduryje leidžia Lietuvoje sudaryti vietinį organą, kuris tarpininkautų tarp gyventojų ir okupacinės administracijos, tačiau reikalauja, kad tas organas pažadėtų "amžinus, tvirtus ryšius" su Vokietija. Lietuvių politiniai veikėjai, nematydami kitos išeities, nutaria pasinaudoti vienintele galimybe iškelti Lietuvos klausimą tarptautiniu mastu – per okupavusią kraštą Vokietiją. Tokios iš pirmo žvilgsnio kuriozinės taktikos vardan 1916 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje okupantams leidus susaukti lietuvių konferenciją (dalyvavo 222 atstovai iš visų apskričių, be krikščionių demokratų ir tautininkų, joje dalyvavo ir socialdemokratai) po ilgų diskusijų priimta kompromisinė rezoliucija apie "galimus" ryšius su Vokietija, kaip reikalavo okupantai, tačiau pirmiausia nutarta siekti nepriklausomos valstybės. Čia, Vilniuje, išrinkta ir Lietuvos Taryba iš 20 asmenų, kurios pirmininku išrenkamas Antanas Smetona. Tada tikėtasi sulaukti karo pabaigos ir taikos derybomis įgyti tarptautinį Lietuvos pripažinimą. Padėti sunkino tai, kad užsienyje Lietuvos vardas buvo mažai girdėtas, o Antantės šalys dažniausiai Lietuvą suvokė tik kaip Rusijos ar būsimos Lenkijos valstybės dalį.

1917 m. gruodžio 3 d. Sovietų Rusija sutiko pradėti separatinės taikos derybas Brest Litovske, Vokietijai bandant išvengti kaltinimų, kad ji siekia aneksuoti iš Rusijos atimtas teritorijas, prireikė tam tikrų įgaliojimų iš Tarybos. Vokiečiams verčiant, Taryba 1917 m. gruodžio 11 d. pasirašė pareiškimą, kurio pirmojoje dalyje skelbė Lietuvos nepriklausomybę (šios dalies okupantams reikėjo Sovietų Rusijos delegacijai motyvuoti, jog tai yra tik lietuvių tikslas), o antrajame dokumento straipsnyje, skirtame opkupantams, Taryba turėjo pareikšti, kad ji "stoja už Lietuvos valstybės amžinų, tvirtų sąjunginųjų ryšių su Vokietija" ir pasižada susieti Lietuvą karinėmis, susisiekimo, muitų ir valiutos konvencijomis. Vardan taikos Sovietų Rusija Brest Litovske buvo priversta atsisakyti Lietuvos ir kitų buvusių teritorijų.

Įteikus tokį pažadą Vokietijai, kilo nepasitenkinimas, kai paaiškėjo, jog net ir tokių pažadų neužtenka, kad Vokietija pripažintų Lietuvą, o Lietuvos Tarybos delegacija net nebuvė pakviesta į Brest Litovsko taikos derybas. Nepasitenkinimą aktu pareiškė JAV lietuvių organizacijos ir daugelis iš 300 000 pasitraukusių į Rusijos gilumą lietuvių. Lietuvos Tarybos kairieji nariai (Steponas Kairys, Mykolas Biržiška, Jonas Vileišis, Stanislovas Narutavičius) Taryboje pradeda kelti savarankiškumo be konvencijų formulę, griežtinti visos Tarybos poziciją.

1918 m. vasario 16 d. visi 20 Tarybos nariai pasirašo naują, Vasario 16 d. aktą, kuris skelbė nepriklausomos Lietuvos demokratinės valstybės su sostine Vilniuje atkūrimą. Didžiuliai įgaliojimai dėl valstybės santvarkos numatyti siegiamajam seimui, demokratiniu būdu ir gyventojų išrinktam.

Vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas tapo kelių lietuvių kartų kovos dėl savarankiškumo ir savos valstybės sukūrimo simboliu, o vasario 16 diena – nacionaline švente. Akto paskelbimo data buvo iškilmingai paminėta 1919–1923 metais, o 1924 m. jo pasirašymo dieną paskelbta valstybine – Lietuvos nepriklausomybės švente.

Zinoma, Lietuvos valstybės 1918 m. pradžioje dar nebuvė, ją reikėjo įkūnyti, realizuoti, joje tebebuvo svetima kariuomenė. Tačiau palankiai susiklosčius tarptautinei situacijai, atsiranda sąlygos greitai sukurti aukščiausius valdžios organus ir vietines savivaldybes.

Kada buvo lengviau – dabar ar 1918–1920 metais? – neretai pasigirsta mūsų spaudoje?

Žinoma, mums lengviau. Nesvarbu, kad 1919 m., anot M. Krupavičiaus, "Lietuva buvo tuščia, iššluota, kaip pavasario aruodas, – nei traukinio, nei ginklo, nei kareivio, nei išdo, nei administracijos ... Kultūros plotai taip pat pūdymais gulėjo.

Daug miestų ir miestelių sudeginta, prekyba sutrikusi. Žmonės sau reikalingus daiktus stengėsi patys pasidaryti. Trūko pačių pagrindinių reikmenų: druskos, žibalo, degtukų"

Galbūt netrukus ir mes būsimė panašioje padėtyje, tačiau, kad ir kas beatsitiktų, šiandien yra lengviau.

Lengviau todėl, kad buvo Vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas.

Lengviau todėl, kad per 1919 metus mūsų protėviai su manumu ir energija suorganizavo savivaldybes, mokyklas, paštą, padėjo vyriausybei kurti valstybės aparatą.

Lengviau todėl, kad nepriklausomybė buvo apginta ginklu, kad 12 000 savanorių pasekė ir kiti, kai neramiausiais metais Lietuvos kariuomenė padidėjo kone iki 100 000 vyrų.

Lengviau todėl, jog 1916–1920 metais lietuvių politikams ir publicistams šimtais straipsnių ir brošiūrų išaiškino pasauliui, jog lietuviai yra atskira, savita tauta su savo kultūra ir politinėmis aspiracijomis, reikėjo tiesiog jėga brautis į užsienio šalių spaudą, kad išdėstyti tas mintis ne tik piliečiams, bet ir įteigti politikams ir argumentuotai jas įrodyti.

Šiandien šito nereikia daryti. Visi žino Lietuvą, žino jos tikslus ir lūkesčius, tūkstančiai straipsnių spaudoje ir žinių pasaulio masinėse informacijos priemonėse.

Mes žinomi, nes valstybė, kurios suverenitetas taip ilgai buvo panaikintas, buvo pripažinta ne tik kaimynų.

Lengviau todėl, kad pamažu, nuo 1918 iki 1922 metų Lietuva buvo pripažinta nepriklausoma valstybe, de jure ir de facto ją pripažino visos didžiosios, iš viso 43 pasaulio valstybės.

Lengviau todėl, jog 1920 m. gegužės 15 dieną susirinkęs Lietuvos Steigiamasis seimas ir ką tik išrinktas jo pirmininku Aleksandras Stulginskis pasiūlė seimui priimti tokią rezoliuciją:

"Lietuvos Steigiamasis seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą Nepriklausomą Lietuvos valstybę kaip demokratinę Respubliką etnografinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm".

Ši deklaracija priimta vienbalsiai.

Sis aktas galutinai patvirtino 1918 m. Vasario 16 d. nepriklausomybės paskelbimo aktą.

Rašytojas kun. Mykolas Vaitkus taip piešia tą svarbią istorinę dieną:

"... Jautėm nuostabų dvasios pakilimą. Ko tatau sulaukėm! Mažutė Lietuva meta drąsų iššūkį didžiajai Rusijai ir jos bičiuliams didžiosioms valstybėms. Visam pasauliui skelbia savo tvirtą valią būti nepriklausoma. Džiaugsmas tvino širdy, pasididžiavimas sieloj, kad lietuvis esi, kad esi laisvas ir lygus su kitų senųjų valstybių nariais. Bet vienkart grūmojo ir gūdus nujautimas, jog ateity teks daug pakovoti už švenčiausias savo teises ir dar daugiau pasidarbuoti bei prakaito išlieti, bestiprinant savo mylimo krašto padėtį, dažnai nepalankiame pasaulyje".

1990 m. beveik niekas neabejojo rinkimų rezultatais, o 1920 m. net didžiausi optimistai baiminosi: ką gi tars per 100 metų engta Lietuva pirmuose laisvuose rinkimuose? Juk dalis žmonių dairėsi į Varšuvą, dalis į Maskvą, dalis apskritai abejojo, ar sugebės Lietuva pati valdyti. Visuomenę blogai nuteikė 1920 m. vasario mėnesio Kauno įgulos sukilimas, kurį teko jėga nuslopinti.

Nepaisant sudėtingų santykių su Pietų, Vakarų ir Rytų kaimynais, rinkimai į Steigiamąjį seimą paskelbti 1920 m. balandžio 14–15 dienomis, dar pratęsti 16 d. Rinkiminės agitacijos metu žmonės susipažino su politinėmis partijomis ir jų programomis, partijų vadovais ir oratoriais.

Rinkimų rezultatai pranoko visus lūkesčius – net tie, kurie teisingai baiminosi dėl kelių amžių trukusios polonizacijos ir kultūrinės lenkų įtakos buvo nustebę: iš 682291 balsavusio lenkai gavo 32821 balsą, žydai – 44709 balsus, vokiečiai – 7255 balsus.

Į Steigiamąjį seimą išrinkta 112 atstovų (Mažajai Lietuvai buvo skirtos 9 vietos). Kadangi Lydos, Baltstogės, Gardino apygardos buvo lenkų užimtose, o Mažoji Lietuva dar

nebuvo prisijungusi, todėl Steigiamojo seimo rinkimų įstatymu & 87 buvo numatyta:

Prūsų Lietuva renka atstovus pagal bendrus dėsnius, tik rinkimų diena jai gali būti skirta kita.

Natūralu, kad kryžių ir katalikybės krašte dauguma vietų – 59 gavo krikščionių demokratų blokas, 29 – liaudininkai, 12 – socialdemokratai, 2 – nepartiniai, 6 – žydų ir 3 lenkų bei 1 vokiečių atstovas.

Rinkimuose dalyvavo 90% visų turinčių balsavimo teisę piliečių. Tai buvo nepriklausomybės idėjos, puoselėtos nuo pat savarankiškumo praradimo, pergalė. Partijos turėjo ne tik pripažintus lyderius, jie buvo išrinkti atstovais į Steigiamąjį seimą:

krikdemų bloko

– V. Jurgaitis, J. Purickis,
J. Steponavičius, M. Krupavičius, A. Stulginskis,
K. Jokantas, E. Draugelis;
valstiečių liaudininkų bloko: K. Grinius, M. Sleževičius,
J. Staugaitis, V. Lašas,
A. Rimka, G. Petkevičaitė–
Bitė, F. Bortkevičienė;
LSDP: St. Kairys, V. Čepinskis,
V. Požėla, V. Sirutavičius,
K. Venclauskis, A. Purėnas,
K. Bielinis.

LSDP:

Iš 112 atstovų net 24.7% buvo baigę aukštąjį mokslą, 14.6% – jį ėję, bet nebaigę, 10% baigę religines dvasines seminarijas ir net 17.3% savamokslių.

Gegužės 3 d. Valstybės prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas E. Galvanauskas paskelbė gegužės 15 d. seimo sušaukimo dieną. Gegužės 15 diena Kaune prasidėjo iškilmėmis Steigiamojo seimo garbei. Miesto teatro salėje susirinkusius 104 atstovus pasveikino valstybės prezidentas A. Smetona.

Seimo prezidiume pirmininkauja varpiniukė, vyriausia amžiumi tarp lietuvių rašytoja ir visuomenės veikėja Gabrielė Petkevičaitė–Bitė, kuri pakviečia jauniausią atstovę Oną Muraškaitę iš krikščionių demokratų bloko užimti sekretorės vietą.

Savo kalboje apžvelgusi sunkų tautos kelią į nepriklausomybę, G. Petkevičaitė pakvietė seimą uoliai kibti į darbą, nes "pavesta juk mums versti naujas istorijos lapas. Per daug jau ilgai mus lankė visokios nuoskaudos. Stenkimės visom išgalėm tą naują lapą išlaikyti gryną, patikrindami visiem mūsų valstybės gyventojam piliečio teises, leisdami jiems savo būvį gerint ir visiems drauge žengt į aukštesnį kultūros laipsnį".

Išrinkus Seimo pirmininku A. Stulginskį, patvirtinus Deklaraciją, išklausius užsienio atstovų sveikinimus ir atlaidius visuose tikybos namuose pamaldas, pasidarė aišku, jog Lietuva išengė į naują suverenumo epochą.

Lietuva Steigiamojo seimo asmenyje įgyja visų jos gyventojų demokratiškai išrinktą atstovybę, kuri patvirtino Vasario 16 d. aktą, reikšmingai pareikšdama būsimos valstybės santvarką – demokratinę respubliką.

Jau 1920 m. birželio 2 d. Steigiamasis seimas priėmė laikinąją Lietuvos valstybės konstituciją, kurią birželio 10 d. pasirašė ir paskelbė valstybės prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas E. Galvanauskas. Konstitucijoje suformuluoti tie pagrindiniai dėsniai, kurie vėliau patobulinti ir sudarė 1922 m. Lietuvos konstitucijos pagrindą.

Lietuvos valstybė – demokratinė respublika, Steigiamasis seimas yra suvereninės Lietuvos galios reiškėjas. Vykdomoji valdžia pavedama Respublikos prezidentui ir ministrų kabinetui.

Visi Lietuvos piliečiai, nepriklausomai nuo lyties, tautybės, tikėjimo, yra lygūs prieš įstatymus, naudojami asmens, tikybos, sąžinės, spaudos, žodžio, streikų, susirinkimų ir draugijų laisvėmis.

Lyginant su 1918 ir 1919 m. Laikinosiomis konstitucijomis, 1920 metų buvo daug demokratiškesnė: seimas tapo suvereninės Lietuvos galios reiškėju, Lietuva paskelbta demokratinė respublika, aiškiau apibrėžtos valdžios funkcijos, panaikinta mirties bausmė.

1920 m. birželio 19 d. sudaryta ir pirmoji po rinkimų vyriausybė. Jos ministras pirmininkas buvo liaudininkas K. Grinius, ji buvo koalicinė, vienijanti visuomenę, du svarbūs postai – užsienio reikalų ir švietimo ministro buvo ati-

duoti krikščionims demokratams (J. Purickiui ir K. Bizauskui).

Konsolidacija valstybės kūrimui vyriausybėje paskatino visas energingiausias tautos jėgas glaudžiai jungtis į kūrybinių, valstybės, ekonominę ir kultūros darbą.

Dr. K. Grinius supažindino seimą su Ministrų kabineto deklaracija birželio 23 d. posėdyje. Užsienio politikos srityje vyriausybė užsibrėžė pagreitinti Lietuvos pripažinimą de jure, sustiprinti santykius su kaimynais ir Vakarų Europos valstybėmis, net ir su lenkais Lietuva pasirengusi visas partitas skriaudas pamiršti, jei jie gražintų Vilnių ir okupuotą sritį.

Ekonominėje srityje ministras pirmininkas K. Grinius kėlė ūkio atkūrimą, produkcijos padidinimą, mokesčių racionalizavimą, renti savivaldybių veiklą. Sprendžiant žemės klausimą, pirmiausia bus aprūpinami žeme bežemiai ir mažžemiai. Vyriausybė pasisakė už didelių dvarų, miškų ir atvirų vandenų suvalstybinimą.

Žemės reforma įpratusiems gyventi vienkiemiuose lietuvių valstiečiams (tik XVI a. per valakų reformą jie kai kur buvo suvaryti į kaimus) sudarė sąlygas gerai ir kūrybiškai tvarkytis. Reforma pasiekė savo ūkinius, politinius ir tautinius tikslus. 1920–1940 m. bežemiams ir mažžemiams valstiečiams buvo išdalinta 0.7 mln. ha dvarų žemės, kurioje įsikūrė 40 000 naujakurių, o 90 000 ha žemės, kaip priedas, papildė 26 000 ūkių mažžemių valstiečių ūkius. Žemės reforma palietė apie 60% respublikos ploto.

Nepaisant agrarinio ūkio pobūdžio, augo ir pramonė, kasmet po 6–7%. 1926 m. Lietuvos įmonėse, kur buvo daugiau kaip 6 dirbantieji buvo 18 000 darbininkų, o 1938 m. – 38 000. Labiausiai vystėsi maisto ir tekstilės pramonė.

Lietuvos ūkininkai iš pradžių vertėsi grūdų gamyba ir pardavimu, netrukus ėmė gaminti ir parduoti sviestą ir pieną, kai tik tam atsirado rinka, ir persimetė į bekoninkystę ir paukštininkystę, kai hitlerinė Vokietija uždarė rinką Lietuvos pieno produktams.

Lietuvoje vyravo 10–20 ha ūkiai (33%), 20–30 ha ūkiai sudarė 19, 30–50 – 18% ūkių, o 5–10 ha – 13% visų ūkių.

Pažanga buvo didelė. Gerėjo žmonių mityba, ūkiai, nors ir ne visi, stiprėjo. Sviesto eksportas, pradėtas 1924 m. su 544 tonom 1938 m. jau siekė 17 tūkst. tonų eksportui, ir jis toliau didėjo. Augo ir kooperacija, stiprėjo finansų sistema, stabilėjo litas.

11 tonų aukso 1940 m. buvo padėta užsienio bankuose neramių laikų atvejui – jie sukaupti iš užsienio prekybos.

Neatpažįstamai pasikeitė ir švietimo sistema. Jau 1923 m. Lietuvoje buvo 1849 mokyklos su 117 tūkst. mokinių. 1940 m. jau 2743 mokyklos su 341 tūkst. moksleivių (be Klaipėdos). Sukurtas aukštasis mokslas lietuvių kalba, įkurta profesionali opera, teatras, baletas, dailė ir architektūra. Gimė ir vystėsi sportas, jo tradicijos, Lietuva du kartus 1937 ir 1939 m. tapo Europos vyrų krapšinio čempione. Mokslo žinių semtasi užsienyje – Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Anglijoje, Belgijoje, Cekoslovakijoje.

Politinėj raidoj išsiskiria du laikotarpiai – parlamentinė demokratija 1920–1926 m. ir autoritetinį, prezidentinį iš dalies ir vienpartinį režimą 1927–1940 m.

Vidinis gyvenimas buvo sąlygojamas pačios valstybės vidaus jėgų. Daug svarbesnė buvo tarptautinė padėtis, lėmusi valstybės raidą ir jos likimą, o to pagrindą sudarė Lietuvos santykiai su trimis dideliais kaimynais – Lenkija, Vokietija ir SSRS.

Santykiai su Lenkija komplikavosi dėl neigiamo Lenkijos nusistatymo Lietuvos valstybės atžvilgiu ir ginčo dėl sienų. 1920.X.9 Vilnių, J. Pilsudskio įsakymu, užėmė gen. L. Želigovskio "maištingi" daliniai. Himanso planas (dviejų kantonų Lietuva) ir rinkimai į "Vidurinės Lietuvos" seimą šalių santykius ir nepasitikėjimą dar padidino. 1922 m. kovo 24 d. Varšuva paskelbė apie Vilniaus įjungimą į Lenkijos sudėtį, nors Lietuva protestavo ir visą laiką traktavo Vilnių kaip savo valstybės sostinę.

1938 m. Lenkija ultimatyviai pareikalavo užmezgti diplomatinis santykius. Lietuva nusilenkė jėgai, bet ne teisei ir užmezgė diplomatinis santykius kovo 19 d.

Vokietijos ir Lietuvos santykiai 10 metų buvo stabiliai palankūs, nes Vokietija nenorėjo, kad Lenkija savo teritorija apsuptų Rytų Prūsiją, ją taip pat domino Lietuvos

produktai. Pasirašyta daug sutarčių. Santykių nesugadino ir tai, jog Versalio sutartimi atskirtas nuo Vokietijos Klaipėdos kraštas, perduotas valdyti Antantei, 1922.01.10 įvykus sukilimui, buvo prijungtas prie Lietuvos. 1923.02.16 Ambasadorių konferencija nutarė jį perduoti Lietuvai, jos suverenitetą specialia konvencija patvirtino D. Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija.

Santykiai palengva prastėjo naciams atėjus į valdžią, būta ekonominio ir politinio spaudimo dėl nacių inspiruotų akcijų Klaipėdoje.

1939 m. kovo 20 d. Vokietija įteikė ultimatyvinį reikalavimą grąžinti Klaipėdą, grasindama priešingu atveju kariuomene. Klaipėdos krašto priklausymo Lietuvai, pasakė J. Urbšius Hitleris, "didelė valstybė negalėjo pakelti". Lietuvos vyriausybė parengė komunikatą, kuriame pabrėžė priverstinį Klaipėdos krašto "perleidimo" pobūdį ir tai, kad teisė lieka Lietuvai. Tačiau Vokietija priverstė Lietuvą tą komunikatą atsiimti.

Santykiai su Sovietų Sąjunga – po 1919 m. pradžios Raudonosios Armijos žygio į Vilnių, paremiant pogrindyje paskelbtą (1918.12.10) V. Kapsuko revoliucinę vyriausybę, prasidėjo kovos veiksmai su Raudonąja Armija, baigęsi diplomatinėmis derybomis.

1920 m. liepos 12 d. Taikos sutartimi Lietuva ir Tarybų Rusija pradėjo normalių santykių etapą. Rusija buvo tiesiogiai suinteresuota, kad Lietuva liktų nepriklausoma ir nepatektų Lenkijos dispozicijon. Dėl to ji palaikė Lietuvą Vilniaus klausimu ir "be atodairos pripažino Lietuvos valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę ... ir gera valia visiems amžiams atsisakė nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurių buvo turėjusi ..."

Ši sutartis tapo pagrindu visoms tolimesnėms Lietuvos ir SSRS sutartims ir susitarimams. 1920 m. sutartis buvo didelis Lietuvos laimėjimas, tačiau visa sutarčių su Lietuva sistema buvo grubiai sulaužyta po Molotovo–Ribentropo paktų, 1939 m. ir 1940 m., kai SSRS aneksavo Lietuvą.

Lietuvos Respublikos istorija akivaizdžiai liudija:

1. Valstybės atkūrimas XX a. I pusėje sudarė geriausias sąlygas ekonominiam krašto kilimui.

2. Galutinai baigė formuotis lietuvių nacija su bendrine kalba, savitais papročiais ir dvasine kultūra.

3. Demokratinės Respublikos, pamažu likviduotos po 1926.12.17 valstybės perversmo likimas, rodo, jog dėl autoritarinio ar vienpartinio režimo anksčiau ar vėliau kraštas patiria krizę. Demokratinė valstybė yra ir turi būti politinių ir visų etninių Lietuvos institucijų idealas.

4. Lietuva nekėlė grėsmės kaimynams ir Rytų Europos regiono šalims. Jos svarbiausia problema buvo viena – nebaigta iki 1940 m. okupacijos galutinai formuoti teritorija.

5. Stambiausias Lietuvos užsienio politikos problemas pagimdė savanaudiška trijų kaimynų pozicija Lietuvos atžvilgiu.

6. Lietuva buvo pasmerkta dėl Vokietijos–SSRS sandėrio 1939–1940 m. ir sunaikinta 1940 m. vasarą, kai ją aneksavo SSRS pagal Molotovo–Ribentropo slaptųjų papildomų protokolų susitarimus.

7. Mūsų istorija rodo, jog lietuvių tauta jau tada buvo subrendusi ir pajėgi pati valdyti.

8. Valstybinis tautos mąstymas išliko net sunkiausiais hitlerinės ir stalininės okupacijos metais. Jei 1918–1919 m. savanoriams reikėjo žadėti žemės, tai 1944–1952 m. rezistencijai nereikėjo jokių pažadų.

9. Aktyvioji, o vėliau pasyvioji rezistencija išsaugojo pakankamas jėgas, kurios 1988–1990 m. laikotarpiu sugebėjo juridiškai atkurti tai, kas buvo sutrempta 1940 m. Būtent juridiškai, remiant daugumai gyventojų, taikiu būdu.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba savo rinkėjų vardu paskelbė atkurianti Lietuvos Respubliką, o 1991 m. plebiscite 90% Lietuvos piliečių pasisakė už nepriklausomos, demokratinės Lietuvos Respublikos atkūrimą.